

SZÁVAI FERENC (Editor)

**BRITISH DIPLOMATIC PAPERS ON THE BIRTH
OF THE NEW BORDERS OF CENTRAL EUROPE
1918-1920. SZEGED, EGYESÜLET KÖZÉP-EURÓPA
KUTATÁSÁRA. KÖZÉP-EURÓPAI MONOGRÁFIÁK
NO. 32. 2024.**

*A KÖNYV A SZEGEDI VIRTUÁLIS INTÉZET KÖZÉP-EURÓPA
KUTATÁSÁRA MULTI- ÉS INTERDISZCIPLINÁRIS TUDOMÁNYOS
KÖNYVSOROZATÁNAK (KÖZÉP-EURÓPAI MONOGRÁFIÁK) 32.
KÖTETE.*

Az első világháborút követő versailles-i békeszerződés négy birodalmat söpört el, köztük az Osztrák-Magyar Monarchiát a Német Birodalom nyomában. Egy új Közép-Európa született. Hogy ez hogyan történjen, azt már az első világháború alatt megtervezték és előkészítették. Az új rend a nemzeti önrendelkezésen és a korábban elnyomott nemzetek támogatásán alapult. A határok újra rajzolását is tükrözte.

A kötet historiográfiai fejezetet tartalmaz, ami bemutatja az új közép-európai határok kialakításáról szóló szakirodalom mérföldköveit. A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására 2019-ben indította útjára „*A trianoni békediktátum története*” című nagyívű sorozatát, ennek legújabb fejleményei a sorozat II.1 kötete – „*A párizsi békekonferencia és Magyarország*” – a releváns. Ebben a kötetben a sorozat Szerkesztőbizottság felkérésére Arday Lajos írta meg az alábbi alfejezeteket: „*Brit elképzelése Közép-Európa új rendjéről*” és „*A brit delegáció tagjai*”.

Az új államok követeléseit nyilvánvaló, hogy csak a legyőzött Ausztria-Magyarország területeinek felosztásával lehetett teljesíteni.

Nagy-Britannia szerepét a trianoni határok meghúzásában legutóbb 2023-ban Szávai Ferenc a Közép-Európai Közleményekben megjelent publikációjában – „*A Foreign Office és az Új-Európa*”, majd a 2024-ben a West Bohemian Historical Review-ban „*The British and the Birth of the New Central European Borders 1918–1920*” című tanulmányában járta körül.

E dokumentumkötettel Szávai Ferenc célja az volt, hogy nyilvánosságra hozza azokat a kulcsfontosságú iratokat, amelyek befolyásolták a brit békedelegációt, majd alakították annak hivatalos véleményét.

A szükséges kutatásokat a londoni Brit Nemzeti Levéltárban végezte 2023. február 6. és 2023. február 16. között, így az Ausztria-Magyarországról szóló Peace Handbooks kötetei, a The New Europe hetilap cikkei, valamint a Brit Nemzeti Levéltár Brit Békedelegációjának levelezése Ausztria-Magyarország új határaitól a fő információforrást jelentették. Az új csehszlovák és délszláv államok, Románia

a titkos bukaresti szövetség keretében, de a győztes Olaszország is a titkos londoni egyezménynek megfelelően területi igényeket nyújtottak be.

A győztes Nagy-Britannia igaz, hogy jelentős áldozatokat hozott pénzben és emberéletben egyaránt a győzelem sikeréért. A külügyminisztérium a háború alatt számos fórumon és formában készítette elő a békét. Ennek fontos részét képezte a Peace Handbooks, amelyekkel a párizsi békekonferencia brit küldötteit készítették fel a térség állapotáról. A köteteket brit szakértők gyakran forgatták, a brit nemzeti levéltárban őrzik a békedelegáció Ausztria-Magyarország területeit érintő levelezését.

Így a dokumentumkötet válogatásába a Peace Handbooks Ausztria-Magyarországra vonatkozó kötetei, majd ezekből néhány tanulmány, valamint a The New Europe külügyi folyóirat néhány idevágó tanulmánya is bekerült. A Brit Nemzeti Levéltárból az 1918 decembere előtti dokumentumokat is bemutatja, majd az egész Délkelet-Európára és a Balkánra vonatkozó 1918 decemberi brit elképzelést, ami meghatározó volt a térség új határainak kialakítására.

A dokumentumkötet tartalmazza L. S. A. Amery kapitány 1918. október 22-én „*Az osztrák-magyar probléma*” címen megfogalmazott memorandumát nyújtott be Balfour külügyminiszternek. Ebben amellett érvelt, hogy Közép-Európa kérdését csak föderatív megoldással lehet megoldani. Más szóval, az Osztrák-Magyar Monarchiát nem megszüntetni, hanem átszervezni és föderalizálni kell. Ellenkező esetben – érvelt Amery – fennállt a veszélye annak, hogy a régió balkanizálódik, és kis államok alakulnak ki. A Külügyminisztériumban több volt szakértő – L. B. Namier, majd H. Nicolson – megvitatta a memorandumot, és kifejtette véleményét. A következtetésük egyértelmű volt: elutasították Amery koncepcióját, és helyette a régió újjászervezését javasolták a nemzetállamok fennmaradása alapján.

A kötet egyik kulcsdokumentuma az 1918. december 13-án a Külügyminisztérium által készített tervezet Közép- és Délkelet-Európa határaitól. Ez az ötven oldalas memorandum erősen tükrözi Seton-Watson nézeteit, és így mutatja, hogy ekkorra a Foreign Office-t már az Új Európa kör uralta. A memorandum azzal a kérdéssel kezdődik, hogy mi Magyarország helyzete ebben az elképzelésben. A válasz az, hogy amíg a magyarországi politikai helyzet nem tisztázódik teljesen, addig Nagy-Britannia nehezen foglalhat állást egy olyan állammal kapcsolatban, amelynek jövőbeli területe, jellege és szándékai jelenleg nem világosak. A memorandum a következőképpen foglalta össze a követendő brit politika lényegét. A csehszlovák kormány elismerése arra kötelezte, hogy elfogadja a szlovák lakosság Magyarországtól való elszakadását. A jugoszlávok és a románok esetében a kormány nem ment el ideig, de kifejezte és kimutatta érdeklődését a két nép egyesülési és függetlenségi törekvései iránt. A memorandum megállapította, hogy a jugoszlávok egyesülése gyakorlatilag megvalósult. A románok esetében a politikai események ugyan elhalasztották, de nem tudják sokáig megakadályozni. A Memorandum Seton-Watson álláspontját vette kiindulópontnak Magyarország határainak meghúzásánál, és a következő elveket igyekezett meg-

állapítani: a fő prioritás a csehszlovák, román és jugoszláv államok érdekeinek figyelembevétele volt.

Ezzel elérkeztünk a brit békedelegáció 1919. február 8-án kelt hivatalos feljegyzéseihez a magyar határokról, valamint a jövőbeli román határok kérdéséhez. Ezek a dokumentumok a leendő Magyarország északi, déli és keleti határait tartalmazzák. De foglalkoznak az egykori Ausztria és Olaszország határaival is. Párizsban egy albizottság tárgyalta a cseh és a román követeléseket, és fontosnak tartottuk, hogy az erről szóló feljegyzéseket közzé tegyük. Érdekes kérdés volt az olasz igény, amely szinte teljesen megegyezett az 1919. február 7-én közzétett brit végleges területi véleménnyel. Az érdekes kérdés itt Wilson és a többi nagy győztes hatalom tárgyalása az olasz követelésről, majd annak végeredménye.

A kötetben Szávai Ferenc a brit békedelegáció néhány feljegyzését is közli Tirol és Vorarlberg státuszának kérdésében. A kötet tartalmazza a Muraköz lakosságának a memorandumát a délszláv megszállás alól való felszabadításáról és Magyarország fennhatósága alatt hagyásáról.

Tartalmazza a kötet Olaszország területi igényeit bemutató memorandumot, mivel az adriai térség hovatartozása és a közép-európai határok érintették az egykori Osztrák-Magyar Monarchia területét. A brit diplomácia foglalkozott Olaszország területi követeléseivel, elismerte a Brenner-hágó stratégiai jelentőségét Olaszország számára.

1919 októberében a legfelsőbb Tanács brit bizottsága rendkívüli meghatalmazottat küldött Budapestre Sir George Clark személyében. A hattagú bizottságnak tagja volt Percy Loraine, aki 1919 novemberében jelentést készített Párizs számára a leendő határoknak a magyar közvéleményre gyakorolt hatásáról. Ezt összefoglalva Percy Loraine az általa összeállított anyagot tíz problémás területet vázolva küldte el Párizsba.

Ennek azonban nem sok jelentősége volt már, mivel az új határokat már meghatározták. A brit levéltárakban található területi dokumentumok között szerepel az 1919 nyarán Párizsban tett látogatás, amelyen az akkor még etnikailag és hatalmilag megosztott baranyai lakosság vezetői kinyilvánították, hogy az új délszláv államhoz kívánnak tartozni. Végül a Bánát régióhoz hovatartozásának etnikai, földrajzi és történelmi bemutatása is olvasható, amely a délszlávok és a románok közötti jövőbeli határt is megmutatja.

A szerkesztő hangsúlyozza a dokumentumkötet szelektív jellegét, amely a korábban megjelent kötetekre is támaszkodik. További vezérelv, hogy a közölt dokumentumokat teljes terjedelmében hozza nyilvánosságra, nem pedig rövidítve. Ennek ellenére a rendelkezésre álló dokumentumok száma sokszorosa a kötetben közölteknek, de a terjedelmi korlátok is meghatározták a rendezési elveket.

Szávai Ferenc az új közép-európai határok kialakításával kapcsolatos legfontosabb brit dokumentumokat gyűjtötte egybe, a területi kérdéseket meghatározó elvek alapján.

A Szerző arra a konklúzióra jut, hogy a brit békedelegáció azon tagjai, akik részt vettek a Csehszlovák Bizottság, illetve a Román és Jugoszláv Ügyek Bizottságá-

nak munkájában az 1919. február 8-i határjavaslatból indultak ki, a viták során ezt próbálták meg érvényre juttatni a francia, USA és olasz küldöttekkel szemben. Ez a törekvésük nem járt teljes sikerrel, a vitákban számos esetben meghátráltak. Ez azt eredményezte, hogy a Csehszlovák Bizottság és a Román és Jugoszláv Ügyek Bizottsága a brit határjavaslatoknál kedvezőtlenebb határokat állapított meg Magyarország számára!

Két példán lehet ezt érzékeltetni: egyrészt a britek február 8-án még a Csallóközt még Magyarországnál akarták hagyni, ehhez képest a bizottság a csehszlovák államhoz csatolta. Másrészt a britek a Baranyai-háromszöget a magyar államnál akarták hagyni, de végül mégis a délszláv államhoz került. Ezek és az ehhez hasonló esetek azzal magyarázhatóak, hogy a bizottsági tárgyalások, viták során a brit delegáltak meghátráltak az utódállamok érdekeit előtérbe helyező erőteljes francia nyomás súlya alatt.

A kötet kiválóan használható a közép-európai térség új határainak kialakulását célzó elképzelések megértéséhez, hozzájárul a brit diplomácia szerepének jobb megértéséhez.

Gulyás László